

ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Ερμηνεία κατ' άρθρο

Άρθρο 32

ΞΕΝΟΦΩΝ ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ

Ηλεκτρονική έκδοση

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΣΠ. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ, Ξ. ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ, Γ. ΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Ιανουάριος 2023

ΚΕΝΤΡΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ
ΔΙΚΑΙΟΥ

ΕΡΕΥΝΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΣΥΝΤΑΓΜΑ
WATCH.GR

Άρθρο 32

1. Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας από τη Βουλή γίνεται με ονομαστική ψηφοφορία και σε ειδική συνεδρίαση, που συγκαλείται από τον Πρόεδρο της Βουλής έναν τουλάχιστο μήνα πριν λήξει η θητεία του εν ενεργεία Προέδρου της Δημοκρατίας, κατά τα οριζόμενα στον Κανονισμό της Βουλής. Σε περίπτωση οριστικής αδυναμίας του Προέδρου της Δημοκρατίας να εκπληρώσει τα καθήκοντά του, κατά τους ορισμούς του άρθρου 34 παράγραφος 2, καθώς επίσης και σε περίπτωση που ο Πρόεδρος παραιτηθεί, πεθάνει ή κηρυχθεί έκπτωτος κατά τις διατάξεις του Συντάγματος, η συνεδρίαση της Βουλής για την εκλογή νέου Προέδρου της Δημοκρατίας συγκαλείται μέσα σε δέκα ημέρες το αργότερο αφότου έληξε πρόωρα η θητεία του προηγούμενου Προέδρου.

2. Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας γίνεται σε κάθε περίπτωση για πλήρη θητεία.

3. Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται εκείνος που συγκέντρωσε την πλειοψηφία των δύο τρίτων του συνολικού αριθμού των βουλευτών.

Αν δεν συγκεντρωθεί η πλειοψηφία αυτή, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται ύστερα από πέντε ημέρες.

Αν δεν επιτευχθεί ούτε στη δεύτερη ψηφοφορία η οριζόμενη πλειοψηφία, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται ακόμη μία φορά ύστερα από πέντε ημέρες, οπότε εκλέγεται Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκείνος που συγκέντρωσε την πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών.

4. Αν δεν επιτευχθεί ούτε και στην τρίτη ψηφοφορία η αυξημένη αυτή πλειοψηφία, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται ύστερα από πέντε ημέρες και εκλέγεται Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκείνος που συγκέντρωσε την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών. Αν δεν επιτευχθεί ούτε αυτή η πλειοψηφία, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται ύστερα από πέντε ημέρες και εκλέγεται Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκείνος που συγκέντρωσε τη σχετική πλειοψηφία. Σε περίπτωση ισοψηφίας, εκλέγεται Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκείνος που συγκέντρωσε το μεγαλύτερο αριθμό ψήφων στην πρώτη ψηφοφορία της προηγούμενης παραγράφου.

5. Αν η Βουλή είναι απύσασ, συγκαλείται εκτάκτως για να εκλέξει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, κατά τους ορισμούς της παραγράφου 4.

Αν η Βουλή έχει διαλυθεί με οποιονδήποτε τρόπο, η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας αναβάλλεται ώσπου να συγκροτηθεί σε σώμα η νέα Βουλή και μέσα σε είκοσι ημέρες, το αργότερο, από τη συγκρότησή της, σύμφωνα με

όσα ορίζονται στις παραγράφους 3 και 4, αφού τηρηθούν και οι ορισμοί της παραγράφου 1 του άρθρου 34.

6. Αν η διαδικασία για την εκλογή νέου Προέδρου, που ορίζεται στις προηγούμενες παραγράφους, δεν περατωθεί εγκαίρως, ο ήδη Πρόεδρος της Δημοκρατίας εξακολουθεί να ασκεί τα καθήκοντά του και μετά τη λήξη της θητείας του ώσπου να αναδειχθεί νέος Πρόεδρος.

Ερμηνευτική δήλωση: Πρόεδρος της Δημοκρατίας που παραιτείται πριν από τη λήξη της θητείας του δεν μπορεί να λάβει μέρος στην εκλογή που επακολουθεί εξαιτίας της παραίτησής του.

ΞΕΝΟΦΩΝ ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ

ΕΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλιβιζάτος Ν., *Τα συνταγματικά της επόμενης μέρας*, Καθημερινή, 24.01.2015· Ανθόπουλος Χ., «Προεδρική εκλογή και συνταγματική ορθότητα», σε Καμτσίδου/Μανιτάκης κ.ά., *Η διαδικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας και οι ερμηνευτικές της αμφιλογίες*, 2010· Ανθόπουλος Χ., *Ο χρόνος εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας*, ΕφημΔΔ, 2014· Βενιζέλος Ε., *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, 2021· Βλαχόπουλος Σπ., «Τα δυσδιάκριτα όρια μεταξύ σεβασμού του Συντάγματος και πολιτικής πρακτικής», σε Καμτσίδου/Μανιτάκης κ.ά., *Η διαδικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας και οι ερμηνευτικές της αμφιλογίες*, 2010· Γεραπετρίτης Γ., «Πολιτική και καταστρατήγηση του Συντάγματος», σε Καμτσίδου/Μανιτάκης κ.ά., *Η διαδικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας και οι ερμηνευτικές της αμφιλογίες*, 2010· Δρόσος Γ., *Πολιτικό ζήτημα η εκλογή του Προέδρου*, Τα Νέα, 22.07.2009· Καμτσίδου Ι., «Η διαρρύθμιση της εκλογής του ΠτΔ στο ισχύον Σύνταγμα», σε Καμτσίδου/Μανιτάκης κ.ά., *Η διαδικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας και οι ερμηνευτικές της αμφιλογίες*, 2010· Κασσιμάτης Γ., *Η σύνδεση της διεξαγωγής βουλευτικών εκλογών με την εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας* (Συνέντευξη), ΔτΑ, 2009· Κατρούγκαλος Γ., «Η εκλογή του Προέδρου και το "πραγματικό Σύνταγμα"», σε Καμτσίδου/Μανιτάκης κ.ά., *Η διαδικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας και οι ερμηνευτικές της αμφιλογίες*, 2010· Κοντιάδης Ξ., *Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας μεταξύ συνταγματικής μηχανικής και συνταγματικής δεοντολογίας*, ΔτΑ, 2009· Κοντιάδης Ξ./Ανθόπουλος Χ., *Αδυναμία σχηματισμού Κυβέρνησης, διάλυση της Βουλής και εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας: οι σχέσεις μεταξύ των άρθρων 37§3 και 32§4 του Συντάγματος*, ΕφημΔΔ, 2014· Κοντιάδης Ξ., *Το Ανορθολογικό μας Σύνταγμα. Γιατί απέτυχαν οι πολιτικοί θεσμοί*, 2015· Κοντιάδης Ξ., *Εκλογή Προέδρου από υπό διάλυση Βουλή*, Έθνος, 14.01.2015· Κοντιάδης Ξ., *Η εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας*, εφημ. Πρώτο Θέμα, 27.10.2019· Μάνεσης Αρ., «Η νομικοπολιτική θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας κατά το κυβερνητικό Σχέδιο Συντάγματος», σε Αρ. Μάνεση, *Συνταγματική θεωρία και Πράξη*, 1980· Μανιτάκης Α., «Οι άδοξες ταλαιπωρίες του προεδρικού

θεσμού», σε Α. Μανιτάκης, *Η συνταγματική συγκυρία της μεταπολιτευτικής δημοκρατίας*, 1997· Μανιτάκης Α., «Παραβίαση του Συντάγματος, καταστρατήγησή του ή απλώς συνταγματική απρέπεια;», σε Καμτσιδου/Μανιτάκης κ.ά., *Η διαδικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας και οι ερμηνευτικές της αμφιλογίες*, 2010· Μανιτάκης Α., *Ο υπερκομματικός ρόλος του ΠτΔ και η αλλαγή του τρόπου εκλογής του από τη Βουλή με απλή πλειοψηφία*, ΤοΣ, 2021· Μαρκεζίνης Σ., *Ο ανώτατος άρχων εις τα δημοκρατικά πολιτεύματα*, 1935· Μαυριάς Κ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, 6η έκδ., 2021· Ξηρός Α., *Η ανάδειξη του πρωθυπουργού και η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας – Διακριτές, ασύμπτωτες και, κατ' εξαίρεση, διασταυρούμενες διαδικασίες*, ΘΠΔΔ, 2015· Παπαχρήστος Ν., *Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας*, 2010· Παραράς Π., *Η διαδικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας*, Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής, 19.10.2014· Πρακτικά της Επιτροπής Αναθεώρησης του Συντάγματος, 2000· Σπυρόπουλος Φ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2020· Σωτηρέλης Γ., *Όχι σε Πρόεδρο κυβερνητικής πλειοψηφίας*, Τα Νέα, 10.09.2019· Τσάτσος Δ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, τ. Β΄, *Οργάνωση και λειτουργία της Πολιτείας*, 1993· Τσάτσος Δ., *Μην κάνετε το Σύνταγμα «περίελο»* (Συνέντευξη), ΔτΑ, 2009· Τσούκας Π., *Υπάρχει δυνατότητα δικαστικού ελέγχου της εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας*, 1995· Χρυσόγονος Κ., «Συνταγματική πραγματικότητα και φαντασικό Σύνταγμα», σε Καμτσιδου/Μανιτάκης κ.ά., *Η διαδικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας και οι ερμηνευτικές της αμφιλογίες*, 2010· Χρυσόγονος Κ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, Β΄ έκδ., 2014·

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Διαδικασία και χρόνος της προεδρικής εκλογής	4
1. Ο χρόνος διενέργειας της προεδρικής εκλογής	4
2. Υποψηφιότητες	5
3. Οι απαιτούμενες πλειοψηφίες	5
4. Εκλογή Προέδρου μόνο μετά τον σχηματισμό Κυβέρνησης	7
5. Ασυμβατότητα της διαδικασίας εκλογής με το προεδρικό status;	8
6. Δεν ελέγχεται δικαστικά η προεδρική εκλογή	9
II. Η ανорθολογικότητα της διαδικασίας προεδρικής εκλογής πριν από την αναθεώρηση του 2019	9
1. Η μετατροπή μιας συναινετικής διαδικασίας σε συγκρουσιακή	9
2. Η αντιστροφή των κινήτρων των βουλευτών ως δείγμα ελαττωματικής συνταγματικής μηχανικής	11
3. Η εργαλειοποίηση της προεδρικής εκλογής υπό την προϊσχύουσα ρύθμιση	12
4. Συνιστούσε η μεθόδευση πρόωρων εκλογών καταστρατήγηση του Συντάγματος;	14
5. Προεδρική εκλογή και πολιτική ευπρέπεια	17
III. Προτάσεις τροποποίησης της διαδικασίας προεδρικής εκλογής	18

I. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΕΔΡΙΚΗΣ ΕΚΛΟΓΗΣ

1. Ο χρόνος διενέργειας της προεδρικής εκλογής

- 1 Η εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας πραγματοποιείται από τη Βουλή σε ειδική συνεδρίαση που συγκαλεί ο Πρόεδρος της Βουλής (32§1 εδ. α΄ Σ.). Αν η Βουλή είναι απούσα, μη ευρισκόμενη σε τακτική ή έκτακτη σύνοδο, συγκαλείται σε ειδική σύνοδο (32§5 εδ. α΄ Σ.) με προεδρικό διάταγμα που προσυπογράφεται από τον πρωθυπουργό (άρθ. 40 και 35§1 Σ.). Σε αυτή την περίπτωση η σύγκλησή της δεν γίνεται «*σύμφωνα με τους ορισμούς της παραγράφου 4*», όπως εκ παραδρομής αναφέρεται στην §5 του άρθ. 32 Σ., αλλά σύμφωνα με τα οριζόμενα στην §1¹. Αν η Βουλή έχει διαλυθεί για οποιονδήποτε λόγο, η εκλογή Προέδρου αναβάλλεται μέχρι τη συγκρότηση σε σώμα της νέας Βουλής, στην οποία η διαδικασία εκλογής αρχίζει το αργότερο είκοσι ημέρες από τη συγκρότησή της (32§5 εδ. β΄ Σ.).
- 2 Η εκλογή Προέδρου εγγράφεται σε ειδική ημερήσια διάταξη, η οποία ανακοινώνεται πέντε πλήρεις ημέρες πριν από την ημερομηνία της ψηφοφορίας (140§3 ΚανΒ). Σε περίπτωση οριστικής αδυναμίας του Προέδρου να εκπληρώσει τα καθήκοντά του, καθώς και σε περίπτωση παραίτησης, θανάτου ή έκπτωσης, η Βουλή συγκαλείται το αργότερο σε δέκα ημέρες από την πρόωρη λήξη της θτείας του προηγούμενου Προέδρου. Ο παραιτηθείς Πρόεδρος δεν μπορεί να είναι υποψήφιος στην προεδρική εκλογή που ακολουθεί (ερμηνευτική δήλωση υπό το άρθ. 32 Σ.), ως *αντικίνητρο έναντι μίας πρόωρης παραίτησης* που θα υπέκρυπτε πολιτικές σκοπιμότητες.
- 3 Το Σύνταγμα ορίζει το ελάχιστο χρονικό όριο για την έναρξη της διαδικασίας της προεδρικής εκλογής σε ένα μήνα πριν από τη λήξη της θτείας του Προέδρου (32§1 Σ.). Ο μη ορισμός του μέγιστου χρονικού ορίου δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι η προεδρική εκλογή μπορεί να ξεκινήσει οποτεδήποτε, επειδή αυτό θα μπορούσε να έχει ως συνέπεια τη μακρά συνύπαρξη του εν ενεργεία με τον νέο Πρόεδρο, μειώνοντας το κύρος του πρώτου². Υπό τη ρύθμιση της διαδικασίας εκλογής πριν από την αναθεώρηση του 2019, η απαίτηση για μέγιστο χρονικό όριο ήταν επιτακτική ιδίως για τον λόγο ότι η προεδρική εκλογή θα μπορούσε να οδηγήσει σε (σκόπιμη ή μη ηθελημένη) πρόωρη διάλυση της Βουλής αν δεν εκλεγόταν Πρόεδρος³.
- 4 Το μέγιστο χρονικό όριο συναρτάται συνεπώς με την *αρχή του επίκαιρου χρόνου της δράσης των συνταγματικών οργάνων*⁴, με γνώμονα να μην απαιτηθεί παράταση της θτείας του απερχόμενου Προέδρου, αλλά και να μην είναι μακρύς ο χρόνος συνύπαρξης του εν ενεργεία και του νεοεκλεγέντος, εν αναμονή Προέδρου. Συνεπώς,

¹ Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2020, σελ. 326.

² Σ. Μαρκεζίνης, *Ο ανώτατος άρχων εις τα δημοκρατικά πολιτεύματα*, 1935, σελ. 105 επ.

³ Δ. Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, τ. Β΄, *Οργάνωση και λειτουργία της Πολιτείας*, 1993, σελ. 340.

⁴ Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 326.

λαμβάνοντας υπόψη τον μέγιστο χρόνο που ενδέχεται να απαιτηθεί για την προεδρική εκλογή, το μέγιστο χρονικό όριο για την έναρξη της διαδικασίας δεν μπορεί να υπερβαίνει τους τρεισήμισι μήνες⁵.

2. Υποψηφιότητες

Στον Κανονισμό της Βουλής ορίζεται ότι προτάσεις υποψηφιοτήτων υποβάλλονται μόνο από τις κοινοβουλευτικές ομάδες (άρθ. 140§5 ΚανΒ). Ωστόσο, δεδομένου ότι τέτοιος περιορισμός ή προϋπόθεση εκλογιμότητας δεν προβλέπεται από το Σύνταγμα, οι βουλευτές είναι ελεύθεροι να ψηφίσουν όποιο πρόσωπο θεωρούν κατάλληλο για το αξίωμα⁶. Συζήτηση δεν προηγείται της εκλογής (140§3 ΚανΒ) προκειμένου να διαφυλαχθεί το κύρος τους.

3. Οι απαιτούμενες πλειοψηφίες

Η απαιτούμενη πλειοψηφία για την εκλογή Προέδρου είναι τα δύο τρίτα του όλου αριθμού των βουλευτών. Αν δεν επιτευχθεί η πλειοψηφία αυτή ακολουθεί δεύτερη ψηφοφορία μετά από πέντε πλήρεις ημέρες, όπου απαιτείται η ίδια αυξημένη πλειοψηφία. Αν δεν επιτευχθεί η προβλεπόμενη πλειοψηφία ούτε τη δεύτερη φορά, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται μετά την πάροδο πέντε ημερών και για την εκλογή απαιτείται πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών.

Πριν από την αναθεώρηση της παρ. 4 του άρθ. 32 Σ. το 2019 προβλεπόταν ότι, σε περίπτωση που δεν επιτυγχάνονταν η απαιτούμενη πλειοψηφία ούτε στην τρίτη ψηφοφορία, η Βουλή διαλυόταν μέσα σε δέκα ημέρες και προκηρύσσονταν εκλογές. Αμέσως μόλις η νέα Βουλή συγκροτούνταν σε σώμα, και υπό την προϋπόθεση ότι είχε σχηματιστεί Κυβέρνηση⁷, η εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας εγγραφόταν κατά προτεραιότητα από τον Πρόεδρο της Βουλής στην ημερήσια διάταξη (άρθ. 32§4 Σ. και 52 ΚανΒ) και πραγματοποιούνταν ψηφοφορία, στην οποία απαιτούνταν πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών. Αν δεν συγκεντρωνόταν ο απαιτούμενος αριθμός ψήφων, η ψηφοφορία επαναλαμβανόταν μέσα σε πέντε ημέρες, οπότε για την εκλογή απαιτούνταν η απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών. Αν και σε αυτή την ψηφοφορία δεν επιτυγχάνονταν η προβλεπόμενη πλειοψηφία, πραγματοποιούνταν μετά την πάροδο πέντε ημερών νέα ψηφοφορία μεταξύ των δυο υποψηφίων που πλειοψήφησαν και εκλεγόταν Πρόεδρος εκείνος που θα συγκέντρωνε τη σχετική πλειοψηφία.

⁵ Χ. Ανθόπουλος, *Ο χρόνος εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας*, ΕφημΔΔ, 2014, σελ. 301 επ.

⁶ Δ. Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 338· Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 327· Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, β΄ έκδ., 2014, σελ. 565.

⁷ Βλ. κατωτέρω, υπό Ι.4.

- 8 Στη συνταγματική αναθεώρηση του 2019 η προεδρική εκλογή ορθώς (όπως αναλύεται πιο κάτω, υπό 2) αποσυνδέθηκε από το ενδεχόμενο πρόωρης διάλυσης της Βουλής σε περίπτωση που δεν επιτυγχάνονταν οι απαιτούμενες αυξημένες πλειοψηφίες. Πλέον, με τη νέα ρύθμιση του άρθ. 32 παρ. 4 Σ., σε περίπτωση που δεν επιτευχθεί ούτε στην τρίτη ψηφοφορία η αυξημένη πλειοψηφία των τριών πέμπτων, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται ύστερα από πέντε μέρες και εκλέγεται Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκείνος που θα συγκεντρώσει την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών. Αν δεν επιτευχθεί απόλυτη πλειοψηφία ούτε σε αυτό το στάδιο, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται ύστερα από πέντε μέρες και εκλέγεται εκείνος που θα συγκεντρώσει τη σχετική πλειοψηφία, ενώ σε περίπτωση ισοψηφίας εκλέγεται Πρόεδρος εκείνος που συγκέντρωσε μεγαλύτερο αριθμό ψήφων στην πρώτη ψηφοφορία, δηλαδή σε αυτή κατά την οποία απαιτούνταν πλειοψηφία των δύο τρίτων του όλου αριθμού των βουλευτών.
- 9 Ένα κρίσιμο ερώτημα είναι αν σε κάθε ψηφοφορία μπορούν να μεταβάλλονται οι υποψήφιοι. Στη θεωρία, αλλά και στην πρακτική που ακολουθήθηκε σε κάποιες προεδρικές εκλογές, χωρίς να αμφισβητηθεί η συμφωνία τους με το Σύνταγμα, γινόταν δεκτό ότι σε κάθε ψηφοφορία οι υποψήφιοι μπορούν να μεταβάλλονται, εκτός από την έκτη και τελευταία ψηφοφορία που προέβλεπε η παρ. 4 του άρθ. 32 Σ. πριν από την αναθεώρησή της, κατά την οποία υποψήφιοι ήταν οι δύο σχετικά πλειοψηφήσαντες στην προηγούμενη ψηφοφορία. Η δυνατότητα μεταβολής των υποψηφίων εξυπηρέτούσε άλλωστε την αναζήτηση ενός προσώπου που θα απέτρεπε τελικά τη διεξαγωγή πρόωρων εκλογών συγκεντρώνοντας στο πρόσωπό του ευρεία αποδοχή από τις κοινοβουλευτικές δυνάμεις.
- 10 Ωστόσο, μετά την αναθεώρηση του 2019, η παραπομπή του τελευταίου εδαφίου της παρ. 4 στην πρώτη ψηφοφορία, η οποία διεξάγεται σύμφωνα με την προηγούμενη παράγραφο του άρθρου, υποδεικνύει ότι οι υποψήφιοι μέχρι και την ενδεχόμενη πέμπτη και τελευταία ψηφοφορία παραμένουν ίδιοι, αφού άλλωστε σε περίπτωση ισοψηφίας εκλέγεται εκείνος που είχε συγκεντρώσει περισσότερες ψήφους στην πρώτη από τις συνολικά μέχρι πέντε ψηφοφορίες⁸. Αν κάποιος υποψήφιος της πέμπτης ψηφοφορίας δεν μετείχε στην πρώτη, προφανώς χάνει την ευκαιρία εκλογής σε περίπτωση ισοψηφίας.
- 11 Ωστόσο, ούτως ή άλλως, πλην του πρώτου σε ψήφους κατά την πρώτη ψηφοφορία, οι υπόλοιποι υποψήφιοι θα γνωρίζουν ότι βρίσκονται σε μειονεκτική θέση σε ενδεχόμενη ισοψηφία κατά την πέμπτη ψηφοφορία. Ως εκ τούτου, ορθότερο είναι να γίνει δεκτό ότι οι υποψηφιότητες δεν απαγορεύεται να μεταβάλλονται, με σκοπό την επίτευξη της ευρύτερης δυνατής συναίνεσης στο πρόσωπο του Προέδρου.

⁸ Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, 2021, σελ. 551.

Με τη διαδικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας εισάγεται *εξαίρεση από τη γενική αρχή της ελάχιστης πλειοψηφίας* που προβλέπεται στο άρθρ. 67 Σ.⁹, άρα κατά την πέμπτη ψηφοφορία δεν απαιτείται οι θετικές ψήφοι να ισούνται με τουλάχιστον το ένα τέταρτο του όλου αριθμού των βουλευτών. Εξάλλου, σύμφωνα με το άρθρ. 72§§6 και 8 ΚανΒ, όπου ρυθμίζεται η διεξαγωγή ονοματικής ψηφοφορίας, καταμετρώνται μόνον οι ψήφοι υπέρ και εναντίον της πρότασης.

Σημειωτέον ότι στο άρθρ. 32§4 Σ. προβλέπεται απλώς «σχετική πλειοψηφία» και όχι, επί παραδείγματι, «πλειοψηφία των παρόντων βουλευτών», όπως σε άλλες διατάξεις, που θα σήμαινε ότι οι θετικές ψήφοι πρέπει να είναι περισσότερες από εκείνες όσων δηλώσουν «παρών». Κατά συνέπεια, στην πέμπτη και τελευταία ψηφοφορία δεν απαιτείται οι θετικές ψήφοι να είναι περισσότερες από τις ψήφους εκείνων που θα δηλώσουν «παρών»¹⁰.

Σε περίπτωση ισοψηφίας κατά την τελευταία ψηφοφορία, όπου οι υποψήφιοι είχαν ισοψηφίσει και κατά την πρώτη ψηφοφορία ή δεν συμμετείχαν σε αυτήν, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται, με βάση τον γενικό κανόνα που εισάγεται στο άρθρ. 67§2 Σ. Τέλος, σε περίπτωση που οι υποψήφιοι για το αξίωμα κατά την τελευταία ψηφοφορία αποποιηθούν την υποψηφιότητά τους ή ο σχετικώς πλειοψηφήσας δεν αποδεχθεί την εκλογή του, εφαρμόζεται το άρθρ. 32§1 εδ. Β΄ Σ. και συγκαλείται μέσα σε δέκα ημέρες συνεδρίαση της Βουλής για να εκλέξει Πρόεδρο εξ αρχής με τη διαδικασία του άρθρ. 32§3 Σ.

Η ψηφοφορία είναι ονομαστική. Πριν από την αναθεώρηση του 1986 το Σύνταγμα του 1975 προέβλεπε τη διεξαγωγή μυστικής ψηφοφορίας. Ωστόσο η παραβίαση του κανόνα της μυστικότητας τόσο το 1980, όταν οι βουλευτές της αντιπολίτευσης δήλωσαν «παρών», όσο και το 1985 με τη χρήση ανομοιόχρωμων ψηφοδελτίων για τον έλεγχο της ψήφου των βουλευτών της πλειοψηφίας, ευλόγως προκάλεσε την παρέμβαση του αναθεωρητικού νομοθέτη.

4. Εκλογή Προέδρου μόνο μετά τον σχηματισμό Κυβέρνησης

Ένα άλλο επίμαχο ζήτημα αφορά τον χρόνο έναρξης των ψηφοφοριών ανάδειξης Προέδρου στη σπάνια πλέον περίπτωση που μεσολαβήσουν εκλογές μετά από άγονες ψηφοφορίες για προεδρική εκλογή. Θα πρέπει να προηγηθεί και να ολοκληρωθεί η διαδικασία σχηματισμού Κυβέρνησης ή πρέπει να εκλεγεί Πρόεδρος, έστω με σχετική πλειοψηφία, από μια υπό διάλυση Βουλή; Μετά την αναθεώρηση του 2019 ένα τέτοιο ενδεχόμενο δεν είναι πιθανό, χωρίς πάντως να αποκλείεται να συμβεί.

Το Σύνταγμα προβλέπει ότι αν οι διερευνητικές εντολές δεν τελεσφορήσουν και επι-

⁹ Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2021, σελ. 400· Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 488 επ.

¹⁰ Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 400.

Βεβαιωθεί η αδυναμία σχηματισμού Κυβέρνησης, ο Πρόεδρος αναθέτει τον σχηματισμό εκλογικής Κυβέρνησης όσο το δυνατόν ευρύτερης αποδοχής, για να διενεργήσει εκλογές, και διαλύει τη Βουλή (37§3 εδ. γ΄ Σ.). Συνεπώς ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι υποχρεωμένος ταυτόχρονα με τον σχηματισμό της εκλογικής Κυβέρνησης να διαλύσει τη Βουλή. Δεν θα ήταν ορθό ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας να παρακάμψει το άρθρ. 37§3 Σ. και, αντί να διαλύσει τη Βουλή προκηρύσσοντας εκλογές, να ξεκινήσει η διαδικασία προεδρικής εκλογής, η οποία με βάση το Σύνταγμα και τον Κανονισμό της Βουλής ενδέχεται να διαρκέσει για δύο και πλέον εβδομάδες μετά την αποτυχία σχηματισμού Κυβέρνησης¹¹.

- 18 Η ερμηνευτική αυτή επιλογή δεν κρίνεται ορθή και για τον λόγο ότι θα είχε ως συνέπεια να εκλεγεί ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας από μία υπό διάλυση Βουλή, από την οποία δεν κατέστη δυνατό να προκύψει Κυβέρνηση, άρα ένας Πρόεδρος κατά πάσα πιθανότητα χωρίς ευρύτερη αποδοχή όπως επιδιώκει το Σύνταγμα. Σε μια τέτοια περίπτωση θα προέκυπτε εξάλλου το άτοπο να έχει σχηματιστεί εκλογική Κυβέρνηση, η χώρα να τελεί σε προεκλογική περίοδο και ταυτόχρονα επί δύο εβδομάδες να μην έχει διαλυθεί η Βουλή. Ακόμη περισσότερο, σε ένα τέτοιο πολιτικό περιβάλλον δεν θα ήταν απίθανο το κόμμα που θα διέθετε σχετική κοινοβουλευτική πλειοψηφία έμμεσα να χρησιμοποιήσει ιδιοτελώς την προεδρική εκλογή στο πλαίσιο του προεκλογικού του αγώνα. Άρα, αν δεν επιτευχθεί ο σχηματισμός Κυβέρνησης μετά τις εκλογές, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας οφείλει να διαλύσει τη Βουλή και η προεδρική εκλογή να διεξαχθεί στη Βουλή που θα προκύψει από τις δεύτερες εκλογές¹².

5. Ασυμβατότητα της διαδικασίας εκλογής με το προεδρικό status;

- 19 Όλα τα προηγούμενα συναρτώνται με τη μεταβολή του ρόλου του Προέδρου της Δημοκρατίας μετά την αναθεώρηση του 1986, υπό την έννοια πως το κομματικό παιχνίδι με την προεδρική εκλογή αποτελεί πλέον μια «ανέξοδη» επιλογή, μια που αυτός στερείται ουσιαστών αρμοδιοτήτων, ενώ σύμφωνα με τις προϊσχύουσες συνταγματικές διατάξεις το αίτημα της συναίνεσης στο πρόσωπο του Προέδρου εμφανιζόταν δικαιολογημένο ενόψει των υπερεξουσιών που διέθετε.
- 20 Μετά την αναθεώρηση του 1986 η διαδικασία εκλογής Προέδρου υπό την απειλή της πρόωρης διάλυσης της Βουλής όχι μόνο δεν δικαιολογούνταν επαρκώς από το status και τις αρμοδιότητές του, αλλά λειτουργούσε ως μηχανισμός που δεν εξυπηρετούσε

¹¹ Ξ. Κοντιάδης, *Το Ανορθολογικό μας Σύνταγμα. Γιατί απέτυχαν οι πολιτικοί θεσμοί*, 2015, σελ. 183.

¹² Ξ. Κοντιάδης/Χ. Ανθόπουλος, *Αδυναμία σχηματισμού Κυβέρνησης, διάλυση της Βουλής και εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας: οι σχέσεις μεταξύ των άρθρων 37§3 και 32§4 του Συντάγματος*, ΕφημΔΔ, 2014, σελ. 702· Π. Παραράς, *Η διαδικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας*, Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής, 19.10.2014· Contra Ν. Αλιβιζάτος, *Τα συνταγματικά της επόμενης μέρας*, Καθημερινή, 24.01.2015.

την επιδίωξη πραγματικής και γνήσιας συναίνεσης, εξωθώντας προς την πολιτική σύγκρουση. Υπό αυτό το πρίσμα, η διαδικασία της προεδρικής εκλογής άπτεται μεν του status του Προέδρου της Δημοκρατίας, αλλά συναρμόζεται πρωτίστως με τη συνολική λειτουργία του πολιτεύματος.

Μετά την αναθεώρηση του 2019 ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται από τη Βουλή με αυξημένη πλειοψηφία, που αν δεν επιτυγχάνεται ύστερα από τρεις ψηφοφορίες μετατρέπεται σε απόλυτη και εν συνεχεία σε σχετική πλειοψηφία. Σύμφωνα με την κριτική που ασκήθηκε, έτσι αποδυναμώνεται η συμβολική ισχύς του θεσμού, ενισχύοντας την προοπτική της μονοκομματικής στήριξης (ή και προέλευσης) του Προέδρου της Δημοκρατίας και *επιτείνοντας τον πλειοψηφικό και πρωθυπουργοκεντρικό χαρακτήρα του πολιτικού συστήματος*. Η κριτική αυτή δεν είναι άστοχη. Ωστόσο εμφανίζεται ως λιγότερο συγκρουσιακή ή δυσλειτουργική σε σύγκριση προς την προϊσχύουσα διαδικασία εκλογής και από τις εναλλακτικές προτάσεις που έχουν κατά καιρούς υποβληθεί. Σκόπιμο είναι πάντως να αναπτυχθεί στο πλαίσιο μιας μελλοντικής αναθεωρητικής διαδικασίας, ένας διάλογος για τη συνολική αναβάθμιση του status του Προέδρου της Δημοκρατίας και για την προεδρική εκλογή.

6. Δεν ελέγχεται δικαστικά η προεδρική εκλογή

Δικαστικός έλεγχος της διαδικασίας εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας δεν είναι δυνατός, δεδομένου ότι δεν αποτελεί εκτελεστή διοικητική πράξη¹³ ούτε προβλέπεται από το Σύνταγμα¹⁴ σχετική αρμοδιότητα δικαιοδοτικού οργάνου.

II. Η ΑΝΟΡΘΟΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΠΡΟΕΔΡΙΚΗΣ ΕΚΛΟΓΗΣ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ 2019

1. Η μετατροπή μιας συναινετικής διαδικασίας σε συγκρουσιακή

Η συνταγματική πρόβλεψη της διάλυσης της Βουλής σε περίπτωση μη εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας κατά το άρθρο 32 παρ. 4 Σ. πριν από την αναθεώρηση του 2019 εγκυμονούσε πολλούς κινδύνους *εργαλειακής χρήσης της επίμαχης διαδικασίας με γνώμονα κομματικές σκοπιμότητες και εκλογικές στρατηγικές*. Η συνταγματική διαρρύθμιση της εκλογής Προέδρου αποσκοπεί *prima facie* στην επίτευξη της ευρύτερης δυνατής κοινοβουλευτικής συναίνεσης στο πρόσωπό του, ιδίως ενόψει του χαρακτηρισμού του ως ρυθμιστή του πολιτεύματος. Το αυξημένο κύρος του Προέδρου της Δημοκρατίας, ως προϋπόθεση για την πραγμάτωση της ρυθμιστικής του

¹³ ΣτΕ Ολ. 2862/1985· ΤοΣ, 1986, σελ. 242.

¹⁴ Π. Τσοούκας, *Υπάρχει δυνατότητα δικαστικού ελέγχου της εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας*, 1995, σελ. 27 επ.

λειτουργίας, συναρτάται και με τη διαδικασία εκλογής του. Οι αυξημένες πλειοψηφίες που απαιτούνται, τόσο πριν όσο και μετά την αναθεώρηση του 2019, για την ανάδειξη του αποσκοπούν στην εκλογή προσώπων με υπερκομματική αναγνώριση¹⁵.

24 Όμως η απειλή πρόωρης διάλυσης της Βουλής σε περίπτωση που δεν επιτυγχάνονταν κοινοβουλευτική συναίνεση μπορούσε να τελεσφορήσει μόνο σε δύο περιπτώσεις: Είτε αν τα κόμματα και οι βουλευτές της αντιπολίτευσης δεν έκριναν προς το συμφέρον τους τη διεξαγωγή της εκλογικής αναμέτρησης στη συγκεκριμένη χρονική συγκυρία, είτε αν η κυβερνώσα πλειοψηφία διέθετε τον απαιτούμενο αριθμό ψήφων για την προεδρική εκλογή, γεγονός που ασφαλώς εξαρτώνταν και από το εκλογικό σύστημα που ίσχυε στις προηγούμενες εκλογές. Και στις δυο αυτές περιπτώσεις, η ratio της ευρείας συναίνεσης δεν μπορούσε να εξυπηρετηθεί· και η επίτευξη του υπερκομματικού χαρακτήρα του Προέδρου της Δημοκρατίας εμφανιζόταν ως αποτέλεσμα μάλλον της πολιτικής συγκυρίας, των κομματικών συσχετισμών και της εκλογικής στρατηγικής των πολιτικών κομμάτων, παρά ως *γήγισια συμφωνία* στο πλαίσιο της φυσιογνωμίας του προεδρικού θεσμού¹⁶.

25 Ωστόσο και η πρόταση που υποβλήθηκε από την κοινοβουλευτική πλειοψηφία του ΣΥΡΙΖΑ το 2018 για την αναθεώρηση του άρθρου 32 παρ. 4 Σ. οδηγούσε ενδεχομένως σε μια συγκρουσιακή διαδικασία, αφού προέβλεπε ότι σε περίπτωση αποτυχίας της εκλογής Προέδρου με την αυξημένη πλειοψηφία των τριών πέμπτων οι ψηφοφορίες θα επαναλαμβάνονταν ανά μήνα και, αν δεν συγκεντρώνονταν μέχρι τη συμπλήρωση εξαμήνου από την έναρξη της διαδικασίας εκλογής η απαιτούμενη πλειοψηφία, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας να εκλέγεται με άμεση, καθολική και μυστική ψηφοφορία από το εκλογικό σώμα, με υποψηφίους τους πλειοψηφήσαντες στην έβδομη και τελευταία ψηφοφορία.

Όμως η άμεση εκλογή ασφαλώς δεν θα προωθούσε τη συναίνεση, αλλά την πόλωση και τη σύγκρουση¹⁷. Σημειωτέον ότι η πρόταση του ΣΥΡΙΖΑ συνοδευόταν, ορθώς, από πρόταση αναθεώρησης του άρθρου 30 παρ. 1 Σ., όμως η εν λόγω διάταξη δεν έλαβε τελικά στην ψηφοφορία που πραγματοποιήθηκε στην προτεινόμενη Βουλή στις 14.2.2019 παρά 148 ψήφους και ως εκ τούτου η πρόταση για άμεση προεδρική εκλογή απορρίφθηκε ήδη στην πρώτη φάση της αναθεώρησης. Εξάλλου, η άμεση εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας θα μπορούσε να έχει ως συνέπεια τη

¹⁵ Σπ. Βλαχόπουλος, «Τα δυσδιάκριτα όρια μεταξύ σεβασμού του Συντάγματος και πολιτικής πρακτικής», σε: Καμτσιδου/Μανιτάκης κ.ά., *Η διαδικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας και οι ερμηνευτικές της αμφιλογίες*, 2010, σελ. 95- Ι. Καμτσιδου, «Η διαρρύθμιση της εκλογής του ΠτΔ στο ισχύον Σύνταγμα», σε: Καμτσιδου/Μανιτάκης κ.ά., *Η διαδικασία εκλογής Προέδρου*, ό.π., σελ. 30 επ.

¹⁶ Ξ. Κοντιάδης, *Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας μεταξύ συνταγματικής μηχανικής και συνταγματικής δεοντολογίας*, ΔτΑ, 2009, σελ. 1022 επ.

¹⁷ Ξ. Κοντιάδης, *Η εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας*, εφημ. Πρώτο θέμα, 27.10.2019.

δημιουργία ενός ισχυρού αντιπάλου πόλου προς την εκάστοτε Κυβέρνηση, με άδηλες συνέπειες για τη λειτουργία του πολιτικού συστήματος, αλλά και για την επιτέλεση του ενοποιητικού του ρόλου. Το ερώτημα αν ένας τέτοιος πόλος εξουσίας είναι επιθυμητός στο κοινοβουλευτικό μας σύστημα χρήζει περαιτέρω διερεύνησης, ενόψει της ανάγκης ενίσχυσης των θεσμικών αντίβαρων έναντι του πρωθυπουργού.

2. Η αντιστροφή των κινήτρων των βουλευτών ως δείγμα ελαττωματικής συνταγματικής μηχανικής

Σύμφωνα με το άρθρ. 32 παρ. 4 Σ., όπως ίσχυσε πριν από την αναθεώρηση του 2019, η διαδικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας ενδέχεται να προκαλέσει τη διάλυση της Βουλής μέσα σε δέκα ημέρες από την τρίτη ψηφοφορία, εφόσον δεν επιτυγχάνονταν πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών. Η πρόβλεψη αυτή υποστηριζόταν ότι αποσκοπούσε να λειτουργήσει ως *κίνητρο*, ώστε να ευδοκμήσουν οι διεργασίες μεταξύ των πολιτικών κομμάτων για την επίτευξη συναίνεσης στο πρόσωπο του Προέδρου της Δημοκρατίας, μπροστά στη συνταγματική απειλή διάλυσης της Βουλής. Ωστόσο στην πράξη το κίνητρο αυτό μπορούσε να λειτουργήσει *αντίστροφα* και να χρησιμοποιηθεί από την εκάστοτε αντιπολίτευση για κομματικούς σκοπούς, ως μέσο πρόωρης προκήρυξης εκλογών, με γνώμονα τις δημοσκοπήσεις της κρίσιμης περιόδου και όχι την ουσιαστική συμφωνία στο πρόσωπο του προτεινόμενου Προέδρου. Επρόκειτο συνεπώς σε τελική ανάλυση για μια *συγκρουσιακή διαδικασία*, που ήταν πιθανό να καταλήξει σε εκλογή Προέδρου με σχετική πλειοψηφία¹⁸. Η συνταγματική διαρρύθμιση της προεδρικής εκλογής πριν από την αναθεώρηση του 2019 ήταν αναντίστοιχη προς το εύρος των αρμοδιοτήτων του, η δε απειλή πρόωρων εκλογών εγκυμονούσε τον κίνδυνο να χρησιμοποιηθεί η ανάδειξη του Προέδρου της Δημοκρατίας ως *πρόσχημα και αφορμή, δεδηλωμένη ή λανθάνουσα, για την πρόωρη διάλυση της Βουλής*, σε πλήρη αντίθεση προς τον σκοπό της συναινετικής εκλογής και της υπερκομματικής φυσιογνωμίας του Προέδρου. Αν το ενδεχόμενο μεσολάβησης πρόωρων εκλογών μεταξύ των ψηφοφοριών για την ανάδειξη Προέδρου της Δημοκρατίας κατά το πρώτο στάδιο και των ψηφοφοριών κατά το δεύτερο στάδιο της προεδρικής εκλογής θεωρηθεί ότι αποσκοπούσε να λειτουργήσει ως «απειλή» ή «κύρωση» για τους βουλευτές και τα πολιτικά κόμματα και, αντιστρόφως, ως κίνητρο για να συμμετάσχουν σε μια ουσιαστική διαπραγμάτευση που θα οδηγήσει στην εκλογή Προέδρου με ευρεία κοινοβουλευτική συναίνεση, τότε αυτή η εκδοχή της συνταγματικής μηχανικής προφανώς δεν λάμβανε υπόψη το ενδεχόμενο οι πρόωρες

¹⁸ Ξ. Κοντιάδης, *Το Ανορθολογικό μας Σύνταγμα*, ό.π., σελ. 97 επ.

εκλογές να είναι επιθυμητές για την αντιπολίτευση (2009 και 2014) ή ακόμη και για την πλειοψηφία, όπως απέδειξε το παράδειγμα της προεδρικής εκλογής το 1990.

- 28 Αν, από την άλλη πλευρά, το ενδεχόμενο μεσολάβησης πρόωρων εκλογών αποσκοπούσε στην εισαγωγή στοιχείων άμεσης νομιμοποίησης στην προεδρική εκλογή, προκειμένου να ενισχυθεί το κύρος του Προέδρου της Δημοκρατίας σε περίπτωση μη επίτευξης της ευρείας κοινοβουλευτικής συναίνεσης κατά το πρώτο στάδιο της διαδικασίας¹⁹, τότε επίσης το αποτέλεσμα εμφανίζονταν αβέβαιο, επειδή ήταν αμφίβολο τόσο αν το πρόσωπο που θα εκλεγόταν Πρόεδρος θα έχει ήδη προταθεί πριν από τη διεξαγωγή των βουλευτικών εκλογών, όσο και αν η ψήφος των πολιτών και οι κομματικές τους προτιμήσεις θα επηρεάζονταν ουσιαστικά από την εκκρεμότητα της προεδρικής εκλογής. Σε κάθε περίπτωση πάντως, θα ήταν ένας Πρόεδρος *εκλεγμένος υπό το βάρος μιας εκλογικής κομματικής σύγκρουσης*, με πιθανώς αρνητικές επιπτώσεις για το κύρος και την υπερκομματική του φυσιογνωμία, άρα και για τη ρυθμιστική του λειτουργία.
- 29 Άρα προϊσχύουσα διαδικασία προεδρικής εκλογής συνιστά *δείγμα ελαττωματικής συνταγματικής μηχανικής*, ιδίως αν ληφθεί υπόψη ότι οι περιορισμένες αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας συνεπάγονταν την επικέντρωση και την ειδική βαρύτητα της επίμαχης διαδικασίας όχι στην εκλογή καθεαυτήν και στο πρόσωπο του Προέδρου, αλλά στο ενδεχόμενο των πρόωρων βουλευτικών εκλογών²⁰.

3. Η εργαλειοποίηση της προεδρικής εκλογής υπό την προϊσχύουσα ρύθμιση

- 30 Από τις δέκα εκλογές Προέδρου της Δημοκρατίας που πραγματοποιήθηκαν από το 1975 μέχρι σήμερα, σε τέσσερις (2000, 2005, 2010, 2020) επήλθε εξ αρχής συμφωνία των δυο κομμάτων εξουσίας στο πρόσωπο του Προέδρου. Στις δυο πρώτες περιπτώσεις η τότε αξιωματική αντιπολίτευση δεν ευνοούνταν από τις δημοσκοπήσεις και η πρόκληση πρόωρων εκλογών φαινόταν ότι πολιτικά θα λειτουργούσε εις βάρος της. Στην προεδρική εκλογή του 2010 είχε προηγηθεί ο πολιτικός «εκβιασμός» από την πλευρά του ΠΑΣΟΚ ως αξιωματικής αντιπολίτευσης ότι θα προκαλέσει πρόωρες εκλογές. Οι πρόωρες εκλογές τελικά πραγματοποιήθηκαν τον Οκτώβριο του 2009, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν περιθώρια πρόκλησης νέων εκλογών, λαμβανομένης υπόψη και της σημαντικής εκλογικής υστέρησης της Νέας Δημοκρατίας, ως αξιωματικής αντιπολίτευσης πλέον. Τέλος, το 2020 η προεδρική εκλογή διενεργήθηκε για πρώτη φορά σύμφωνα με την αναθεωρημένη ρύθμιση του άρθρου 32, αναδεικνύοντας στο αξίωμα ένα πρόσωπο που πράγματι απολάμβανε διακομματική αναγνώριση. Η κυβερνώσα

¹⁹ Γ. Κατρούγκαλος, «Η εκλογή του Προέδρου και το "πραγματικό Σύνταγμα"», σε Καμτσίδου/Μανιτάκης κ.ά., *Η διαδικασία εκλογής Προέδρου*, ό.π., σελ. 83 επ.

²⁰ Ξ. Κοντιάδης, *Το Ανορθολογικό μας Σύνταγμα*, ό.π., σελ. 99 επ.

παράταξη θα μπορούσε να επιβάλει μια αμιγώς κομματική επιλογή, όμως εις όφελος του θεσμού πρότεινε ένα πρόσωπο χωρίς κομματική ταυτότητα. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει ότι και υπό την αναθεωρημένη διαδικασία της προεδρικής εκλογής η ευρύτατη συναίνεση στο πρόσωπο του Προέδρου δεν είναι μόνο επιθυμητή αλλά και εφικτή, χωρίς πάντως να είναι θεσμικά διασφαλισμένη όπως θα ήταν το ζητούμενο.

Σε τέσσερις προεδρικές εκλογές (1975, 1980, 1985, 1995) ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέχθηκε είτε με τη στήριξη του κυβερνώντος κόμματος (1975) είτε με τη σύμπραξη του κυβερνώντος κόμματος με ένα μικρό κόμμα ή και ανεξάρτητους βουλευτές. Αντιθέτως, την πρώτη φορά που η προεδρική εκλογή οδήγησε σε πρόωρη διάλυση της Βουλής (1990), αυτό υπήρξε αποτέλεσμα ακριβώς της εκ των προτέρων διαμορφωμένης βούλησης της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας να προκαλέσει πρόωρες εκλογές, προκειμένου να επιτύχει την ανάδειξη αυτοδύναμης Κυβέρνησης. Την απόφαση εκείνη ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, αρχηγός της πλειοψηφίας το 1990, θεμελίωσε με σαφήνεια μια δεκαετία αργότερα, υποστηρίζοντας ότι «από την ώρα που το Σύνταγμα... προβλέπει τη δυνατότητα επ' ευκαιρία της εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας να οδηγηθεί η χώρα στις εκλογές, είναι βέβαιον... ότι όλα τα κόμματα θα κάνουν χρήση αυτής της δυνατότητας, εάν πολιτικά πιστεύουν ότι μπορούν να οδηγήσουν τον τόπο σε εκλογές. Όλα τα υπόλοιπα που λέγονται είναι ανάξια σοβαρής συζήτησης. Ότι δήθεν παραβιάζουμε το Σύνταγμα, ότι δήθεν υποβιβάζουμε τον θεσμό»²¹.

Η προφανούς πολιτικής σκοπιμότητας, αλλά όχι ρητά και απερίφραστα διατυπωμένη κομματική απόφαση να οδηγηθεί η χώρα σε πρόωρες εκλογές το 1990, με αφορμή και πρόσχημα την προεδρική εκλογή, δέχθηκε έντονη επιστημονική κριτική²². Η διαφοροποίηση της σχετικής συζήτησης το καλοκαίρι του 2009, αλλά και το καλοκαίρι του 2014, από αυτήν του 1990 εντοπίζεται στο γεγονός ότι η πρόθεση μεθόδευσης της πρόωρης διάλυσης της Βουλής, μέσω της καταψήφισης οποιουδήποτε υποψηφίου Προέδρου της Δημοκρατίας, διατυπώθηκε απερίφραστα, σε ανύποπτο χρόνο, δηλαδή οκτώ περίπου μήνες πριν από τη λήξη της προεδρικής θητείας και ενόσω η θητεία της αυτοδύναμης, μονοκομματικής Κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας το 2009 και της δικομματικής Κυβέρνησης Νέας Δημοκρατίας – ΠΑΣΟΚ το 2014 βρίσκονταν στο μέσον τους. Και μάλιστα, το 2009 με ρητή δέσμευση ότι ο καταψηφισθείς κατά την πρώτη φάση υποψήφιος θα υπερψηφιστεί κατά τη δεύτερη φάση, μετά τις πρόωρες εκλογές.

Αντίστοιχα, το 2014 ως αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης ο Αλέξης Τσίπρας πρότεινε να υπάρξει ευρεία συναίνεση στο πρόσωπο του Προέδρου, αφού όμως προηγηθούν βουλευτικές εκλογές. Έτσι τον Δεκέμβριο του 2014 η αντιπολίτευση

²¹ Πρακτικά της Επιτροπής Αναθεώρησης του Συντάγματος, 2000, σελ. 280.

²² Α. Μανιτάκης, «Οι άδοξες ταλαιπωρίες του προεδρικού θεσμού», σε Α. Μανιτάκης, *Η συνταγματική συγκυρία της μεταπολιτευτικής δημοκρατίας*, 1997, σελ. 141 επ.

πέτυχε να μπλοκάρει την προεδρική εκλογή και να προκαλέσει πρόωρες εκλογές, παρότι από όλες τις πλευρές της πολιτικής τάξης εκφράζονταν θετικές απόψεις για την υποψηφιότητα του Σταύρου Δήμα, ο οποίος προτάθηκε ως υποψήφιος από τα δυο συγκυβερνώντα κόμματα, της Νέας Δημοκρατίας και του ΠΑΣΟΚ.

4. Συνιστούσε η μεθόδευση πρόωρων εκλογών καταστρατήγηση του Συντάγματος;

- 34 Η βασική επιχειρηματολογία της άποψης ότι συνιστούσε καταστρατήγηση του Συντάγματος η σκόπιμη πρόκληση πρόωρης διάλυσης της Βουλής στο πλαίσιο της διαδικασίας της προεδρικής εκλογής θεμελιώνεται στην *αντίθεσή της προς τη ratio της επίμαχης συνταγματικής ρύθμισης*. Έτσι υποστηρίχθηκε ότι «[α]ν ένα κόμμα δηλώσει ότι δεν θα ψηφίσει κανέναν υποψήφιο για την Προεδρία της Δημοκρατίας, προκειμένου να οδηγηθεί υποχρεωτικά η χώρα σε εκλογές για την ανάδειξη Κυβέρνησης, με το επιχείρημα ότι η χώρα χρειάζεται νέα Κυβέρνηση, προκαλεί την πρόωρη διάλυση της Βουλής για λόγο που δεν προβλέπει ούτε επιτρέπει το Σύνταγμα και, επιπλέον, σφετερίζεται την αρμοδιότητα για πρόωρη διάλυση της Βουλής»²³.
- 35 Το κρίσιμο στοιχείο, κατά την αντίληψη αυτή, για τη συνταγματική αξιολόγηση της πρόωρης διάλυσης της Βουλής με αφορμή την προεδρική εκλογή, αποτελεί το περιεχόμενο της δήλωσης με την οποία εξηγεί ένα κόμμα ή βουλευτής τη στάση και την ψήφο του. Στην ίδια κατεύθυνση υποστηρίχθηκε ότι «προφανώς ένα κόμμα μπορεί να ματαιώσει μια προεδρική εκλογή... είτε απορρίπτοντας τον υποδεικνυόμενο, από τα άλλα κόμματα, Πρόεδρο, είτε και προτείνοντας κάποιο άλλο πρόσωπο. Τότε η διάλυση της Βουλής θα έχει προκύψει για λόγους που εμπίπτουν στο νόημα του Συντάγματος. Όταν όμως εκ των προτέρων δηλώσει ότι αρχικώς δεν θα ψηφίσει τον υποδεικνυόμενο από τα άλλα κόμματα Πρόεδρο, για να προκληθούν εκλογές, και μετά την επίτευξη του στόχου του θα τον ψηφίσει, τότε μια σοβαρή ρύθμιση του Συντάγματος γίνεται ερμηνευτικός περίγελος, καθώς περιφρονείται εξόφθαλμα το βαθύτερο νόημά της»²⁴.
- 36 Έτσι σε κριτήριο για να κριθεί αν είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα η επιλογή κάθε κόμματος ή βουλευτή να υπερψηφίσει κάποιον υποψήφιο, να δηλώσει «παρών» ή να απόσχει από την ψηφοφορία αναγορεύεται, κατά την προηγούμενη άποψη, η πειστικότητα της αιτιολόγησης της στάσης και της ψήφου τους και η συμβατότητά της με τη ratio του άρθ. 32 Σ. Όπως ήδη όμως επισημάνθηκε, ούτε συζήτηση ούτε αιτιολόγηση της ψήφου προβλέπεται στη διαδικασία προεδρικής εκλογής. Οι βουλευτές και τα πολιτικά κόμματα δεν

²³ Γ. Κασσιμάτης, *Η σύνδεση της διεξαγωγής βουλευτικών εκλογών με την εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας* (Συνέντευξη), ΔτΑ, 2009.

²⁴ Δ. Τσάτσος, *Μην κάνετε το Σύνταγμα «περίγελος»* (Συνέντευξη), ΔτΑ, 2009· Κ. Χρυσόγονος, «Συνταγματική πραγματικότητα και φαντασιακό Σύνταγμα», σε: Καμτσίδου/Μανιτάκης κ.ά., *Η διαδικασία εκλογής Προέδρου*, ό.π., σελ. 143.

έχουν υποχρέωση να αιτιολογήσουν τη στάση και την ψήφο τους. Επιπλέον, η αποδοχή μιας τέτοιας ερμηνευτικής αντίληψης στην πράξη θα εξωθούσε ενδεχομένως τα κόμματα και τους βουλευτές σε *προσχηματικές αιτιολογήσεις της ψήφου τους*, κατά το πρότυπο της προκήρυξης πρόωρων εκλογών κατ' επίκληση εθνικού θέματος εξαιρετικής σημασίας, που ιστορικά έχει αποδειχθεί ότι χρησιμοποιείται αποκλειστικά για την εξυπηρέτηση της εκλογικής στρατηγικής του εκάστοτε κυβερνώντος κόμματος. Μια τέτοια ερμηνευτική προσέγγιση *θα οδηγούσε σε διεύρυνση της εργαλειοποίησης μιας σειράς ρυθμίσεων που εντάσσονται στο Σύνταγμα των εξουσιών*, παράλληλα με *έξαρση της αναξιοπιστίας* του πολιτικού και κομματικού συστήματος²⁵.

Η συνταγματική ρύθμιση της προεδρικής εκλογής, τόσο πριν όσο και μετά την αναθεώρηση του άρθρου 30 Σ., δεν αναφέρεται στους λόγους που θεμιτά μπορεί να προκαλέσουν την έλλειψη της απαιτούμενης κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Οι λόγοι αυτοί είναι από συνταγματική άποψη αδιάφοροι. Το νόημα της επίμαχης, διαδικαστικού περιεχομένου διάταξης είναι σαφές. Η ratio έχει εδώ ιδίως χαρακτήρα επεξηγηματικό της λειτουργίας της διάταξης, παρά διαμορφωτικό της ερμηνείας της. Οι απαιτούμενες ψήφοι για την εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας, οι προβλεπόμενες προθεσμίες και η αλληλουχία των σταδίων περιγράφονται εξαντλητικά. Η προσφυγή στη ratio της διάταξης δεν κρίνεται συνεπώς αναγκαία. Η γραμματική ερμηνεία αποτελεί αφετηρία και *όριο της secundum legem ερμηνευτικής διαδικασίας*. Τέτοιου τύπου διατάξεις, όπου δεν κρίνεται αναγκαία η «*νηθική ανάγνωση*», είναι κατ' εξοχήν εκείνες που ορίζουν διαδικασίες και μάλιστα αυτές που αφορούν την εκλογή κρατικών οργάνων²⁶.

Ο συνταγματικός νομοθέτης δεν θα μπορούσε άλλωστε να οριοθετήσει τους δικαιολογητικούς λόγους, τα κριτήρια και τη θεμελίωση της στάσης και της ψήφου των πολιτικών κομμάτων και των βουλευτών στο πλαίσιο της προεδρικής εκλογής, όταν ρητά στο συνταγματικό κείμενο κατοχυρώνεται το απεριόριστο δικαίωμα της γνώμης και της ψήφου κατά συνείδηση (άρθ. 60§1 Σ.), αλλά και η κομματική αυτορρύθμιση (άρθ. 29 Σ.). Πώς θα ήταν άλλωστε δυνατόν να τεθούν στο Σύνταγμα οι *όροι και οι προϋποθέσεις μιας διαπραγμάτευσης* μεταξύ των πολιτικών κομμάτων, αλλά και στο εσωτερικό τους, σχετικά με το πρόσωπο του Προέδρου της Δημοκρατίας; Ποιος θα ήταν ο ρόλος των κοινοβουλευτικών ομάδων και των μεμονωμένων βουλευτών σε μια τέτοια διαπραγμάτευση;

Άρα δεν μπορεί να υποστηριχθεί πειστικά ότι η ψήφος για την εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας εκτός από ονομαστική πρέπει να είναι και αιτιολογημένη. Ούτε θα μπορούσε να «*εκβιαστεί*» η επίτευξη της επιθυμητής συναίνεσης αποκλειστικά με όρους που ανάγονται στο πρόσωπο του Προέδρου, πολύ περισσότερο όταν πλέον,

²⁵ Ξ. Κοντιάδης, *Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας*, ό.π., σελ. 1093 επ.

²⁶ Ξ. Κοντιάδης, *Το Ανορθολογικό μας Σύνταγμα*, ό.π., σελ. 107 επ.

μετά το 1986, ο ρόλος του χαρακτηρίζεται ως πρακτικά υποβαθμισμένος. Ακόμη και αν χριζόταν αρμόδιο ένα Ανώτατο ή Συνταγματικό Δικαστήριο, αυτό δεν θα ήταν εφικτό να κληθεί να αξιολογήσει την ενδεχόμενη άρνηση κάποιων πολιτικών κομμάτων ή βουλευτών να συμπράξουν στη διαδικασία της προεδρικής εκλογής, ούτε την πειστικότητα της θεμελίωσής της. Τα κρίσιμα *αιτία της βούλησης και της ψήφου κάθε πολιτικού υποκειμένου* δεν είναι δυνατόν να αποτελέσουν αντικείμενο ελέγχου συνταγματικότητας.

40 Εξάλλου, η άποψη που υποστηρίζει ότι η μεθόδευση της πρόωρης προσφυγής στις κάλπες με αφορμή την προεδρική εκλογή συνιστούσε καταστρατήγηση του Συντάγματος, με το σκεπτικό ότι χωρίς να θίγεται το γράμμα αλλοιώνεται το πνεύμα και ο σκοπός της ρύθμισης, καθώς ρητά διατυπώνεται σκοπός διαφορετικός²⁷, δεν λαμβάνει επαρκώς υπόψη την ερμηνεία της διάταξης υπό το πρίσμα της δημοκρατικής αρχής, που συνιστά τον κυριότερο ερμηνευτικό δείκτη κατά την προσέγγιση διατάξεων διαδικαστικού χαρακτήρα²⁸. Στην επίμαχη συνταγματική ρύθμιση ρητά προβλεπόταν πριν από την αναθέωση του 2019 η πρόωρη διάλυση της Βουλής σε περίπτωση που δεν επιτευχθεί κατά το πρώτο στάδιο της διαδικασίας προεδρικής εκλογής η αναγκαία κοινοβουλευτική συναίνεση. Ακόμη και αν γίνει δεκτό ότι σκοπό της διάταξης αποτελούσε ακριβώς η επίτευξη των προβλεπόμενων αυξημένων πλειοψηφιών (δύο τρίτα και εν συνεχεία τρία πέμπτα του όλου αριθμού των βουλευτών), ώστε να περιβληθεί με αυξημένο κύρος και υπερκομματική αναγνώριση ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ωστόσο οι *θεμιτοί λόγοι* για τη μη επίτευξη της συναίνεσης ούτε περιγράφονταν στο συνταγματικό κείμενο, ούτε θα μπορούσαν να συναχθούν ερμηνευτικά κατά τρόπο πειστικό, ούτε κρίνονται ως συνταγματικά αξιολογήσιμοι.

41 Η προκήρυξη πρόωρων εκλογών με βάση μια συνταγματικά προβλεπόμενη αιτία, λαμβάνοντας υπόψη και τη δημοκρατική αρχή, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί με τρόπο πειστικό ως καταστρατήγηση του Συντάγματος. Η αναγωγή στη δημοκρατική αρχή, σε συνάρτηση με την ελευθερία γνώμης και ψήφου του βουλευτή, ενισχύουν το επιχείρημα ότι σε κρίσιμα ζητήματα διαδικαστικού χαρακτήρα η προσφυγή στη λαϊκή ευθυμυγορία, εφόσον προβλέπεται σε συνταγματική διάταξη, δεν συνιστά καταστρατήγηση του Συντάγματος. Αν η συνταγματική μηχανική της προεδρικής εκλογής επιτρέπει

²⁷ Γ. Κασσιμάτης, *Η σύνδεση της διεξαγωγής βουλευτικών εκλογών*, ό.π.· Δ. Τσάτσος, *Μην κάνετε το Σύνταγμα «περίγελο»*, ό.π.· Γ. Γεραπετρίτης, «Πολιτική και καταστρατήγηση του Συντάγματος», σε: Καμτσίδου/Μανιτάκης κ.ά., *Η διαδικασία εκλογής Προέδρου*, ό.π., σελ. 61· Κ. Χρυσόγονος, «Συνταγματική πραγματικότητα και φαντασικό Σύνταγμα», ό.π., σελ. 143 επ.

²⁸ Ξ. Κοντιάδης, *Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας*, ό.π., σελ. 1099 επ.· Σπ. Βλαχόπουλος, «Τα δυσδιάκριτα όρια», ό.π., σελ. 96.

στην αντιπολίτευση να προκαλέσει πρόωρη διάλυση της Βουλής, οι λόγοι για τους οποίους λαμβάνεται η απόφαση αυτή θα αξιολογηθούν από το εκλογικό σώμα²⁹.

5. Προεδρική εκλογή και πολιτική ευπρέπεια

Η άποψη που υποστηρίζει ότι συντελούνταν καταστρατήγηση του Συντάγματος αν οι λόγοι και τα πολιτικά κίνητρα για τη μη εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας κατά το πρώτο στάδιο δεν άπτονταν του προσώπου του Προέδρου επιχειρεί να υποτάξει την πολιτική αντιμαχία σε ατελέσφορες ηθικοπολιτικές κατασκευές. Εξάλλου, ούτε με γνώμονα το κριτήριο της θεσμικής αποτελεσματικότητας θεμελιώνεται πειστικά ότι αποτελούν πεδίο συνταγματικά ελέγχιμο και αξιολογήσιμο τα παραγωγικά αίτια της μη επίτευξης των απαιτούμενων πλειοψηφιών κατά το πρώτο στάδιο της προεδρικής εκλογής. Ακόμη και αν γινόταν πάντως δεκτό ότι πρόκειται για καταστρατήγηση του Συντάγματος, η συνταγματική τάξη αδυνατούσε να την εμποδίσει· και αυτό αποτελεί επιβεβαίωση ότι η προεδρική εκλογή οικοδομήθηκε το 1975 σε ελαττωματική συνταγματική μηχανική. Η ανάγκη προσφυγής στη ratio της επίμαχης διαδικαστικής ρύθμισης ή σε μια «ηθική ανάγνωση» της ήταν προφανώς αποτέλεσμα της ανορθολογικότητάς της και της αδυναμίας της να εξυπηρετήσει αποτελεσματικά τον επιδιωκόμενο συνταγματικό σκοπό³⁰. Συνεπώς η αναθεώρηση του άρθρου 32 παρ. 4 Σ. το 2019 εξορθολόγησε τη διαδικασία της προεδρικής εκλογής, χωρίς πάντως να εισαγάγει ένα θεσμικό μοντέλο που να κατευθύνει τα πολιτικά κόμματα προς την επίτευξη συναινέσεων.

Η συνταγματική μηχανική της προεδρικής εκλογής άνοιγε τον δρόμο για πολιτικές συμπεριφορές και αποφάσεις μη εντάξιμες στη συνταγματική οργάνωση του προεδρικού θεσμού. Η εξάρτηση της τήρησης του Συντάγματος από την ευπρέπεια των συνταγματικών και πολιτικών υποκειμένων³¹, των οποίων τη δράση το ίδιο το Σύνταγμα επιδιώκει να οριοθετήσει, συνιστούσε δείγμα ελαττωματικής συνταγματικής μηχανικής. Ερμηνευτικές εκδοχές που συναρτούν τη συνταγματικότητα επιμέρους διατάξεων με τα παραγωγικά αίτια πολιτικών επιλογών καταλήγουν να αποδυναμώνουν την οργανωτική, την κανονιστική και τη νομιμοποιητική λειτουργία του Συντάγματος. Η απόφαση των πολιτικών κομμάτων και των βουλευτών σχετικά με τη στάση τους κατά την προεδρική εκλογή αποτελεί *πολιτική πράξη*, κατ' αντιδιαστολή προς τη νομική πράξη. Οι πολιτικές πράξεις στηρίζονται στην αρχή της πλειοψηφίας, που δεν επιβάλλει ένα καθήκον θεμελίωσης και επιχειρηματολογίας.

²⁹ Γ. Δρόσος, *Πολιτικό ζήτημα η εκλογή του Προέδρου*, Τα Νέα, 22.07.2009.

³⁰ Ξ. Κοντιάδης, *Το Ανορθολογικό μας Σύνταγμα*, ό.π. σελ. 105.

³¹ Χ. Ανθόπουλος, «Προεδρική εκλογή και συνταγματική ορθότητα», σε: Καμτσίδου/Μανιτάκης κ.ά., *Η διαδικασία εκλογής Προέδρου*, ό.π., σελ. 105 επ.

III. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΠΡΟΕΔΡΙΚΗΣ ΕΚΛΟΓΗΣ

- 44 Έχουν υποστηριχθεί αρκετές εναλλακτικές τεχνικές ανάδειξης του Προέδρου της Δημοκρατίας, τόσο από τη θεωρία όσο και στο πλαίσιο των αναθεωρητικών εγχειρημάτων του 1996–2001, του 2006–2008 και του 2016–2019. Αναγκαίο είναι για την κριτική τους προσέγγιση να αναδειχθούν οι επιπτώσεις που μπορεί να έχει η διαδικασία της προεδρικής εκλογής στη λειτουργία του πολιτικού συστήματος.
- 45 Υπό αυτό το πρίσμα πρέπει να αξιολογηθεί κατ' αρχάς η πρόταση υιοθέτησης μιας διαδικασίας άμεσης εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας, που δεν συναρμόζεται ούτε με τις *συγκεκριμένες αρμοδιότητές του* στο πλαίσιο ενός μονιστικού τύπου κοινοβουλευτικού συστήματος, ούτε με τη στρατηγική κατεύθυνση της μετάβασης σε ένα *πολιτικό σύστημα με λιγότερα συγκρουσιακά στοιχεία* και με ενίσχυση των συναινετικών του χαρακτηριστικών, ούτε όμως και με την επιδίωξη να εκλέγονται πρόσωπα με ήπιο, ενωτικό προφίλ που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην εκτόνωση ακραίων κομματικών συγκρούσεων σε δύσκολες πολιτικές ή θεσμικές περιστάσεις. Επιπλέον, η άμεση προεδρική εκλογή ενδέχεται να προκαλέσει μια λανθάνουσα διολίσθηση προς το ημιπροεδρικό σύστημα διακυβέρνησης³². Τα προηγούμενα ισχύουν *mutatis mutandis* και αν η άμεση εκλογή συνοδευθεί από την ουσιώδη ενδυνάμωση των προεδρικών αρμοδιοτήτων.
- 46 Μια παραλλαγή της άμεσης εκλογής υποστηρίζει την πρόταση να προηγείται η κοινοβουλευτική διαδικασία και να εκλέγεται άμεσα ο Πρόεδρος *μόνο σε περίπτωση μη επίτευξης των απαιτούμενων αυξημένων πλειοψηφιών*. Τη διαδικασία αυτή πρότεινε και ο πρωθυπουργός Α. Τσίπρας στο πλαίσιο της αναθεωρητικής πρωτοβουλίας που εξήγγειλε στις 25.7.2016. Η εν λόγω πρόταση έχει τα ίδια μειονεκτήματα με την προηγούμενη.
- 47 Μια άλλη πρόταση είναι να ανατεθεί η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας σε ένα *μεικτό εκλεκτορικό σώμα*, συγκροτούμενο από τους βουλευτές και ισάριθμους εκπροσώπους της τοπικής αυτοδιοίκησης³³.

Μια εναλλακτική λύση είναι να προβλέπεται για την εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας η επίτευξη αυξημένης πλειοψηφίας των δύο τρίτων του όλου αριθμού των βουλευτών και, αν αυτή δεν επιτευχθεί, αυξημένης πλειοψηφίας των τριών πέμπτων, *σε επαναλαμβανόμενες αν χρειαστεί ψηφοφορίες*, ώστε αφ' ενός να αποφευχθεί η πρόκληση πρόωρων εκλογών για συγκυριακούς λόγους κομματικής σκοπιμότητας

³² Βλ. αναλυτικά κατωτέρω, σχόλιο άρθρ. 110 Σ.

³³ Αρ. Μάνεσης, «Η νομικοπολιτική θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας κατά το κυβερνητικό Σχέδιο Συντάγματος», σε: *Συνταγματική Θεωρία και Πράξη*, 1980, σελ. 593 επ.

και αφ' ετέρου να διασφαλιστεί η συναινετική εκλογή ενός υπερκομματικού Προέδρου Δημοκρατίας³⁴.

Αυτός ο τρόπος προεδρικής εκλογής παρουσιάζει ένα προφανές μειονέκτημα: Το ενδεχόμενο μιας *ατελέσφορης, ατέρμονης και αδιέξοδης επανάληψης ψηφοφοριών* χωρίς να επιτυγχάνεται η απαιτούμενη πλειοψηφία. Μια τέτοια εξέλιξη δεν θα πρέπει να θεωρείται πιθανή σε μια πολιτεία με ώριμο πολιτικό και συνταγματικό πολιτισμό και συναινετική πολιτική κουλτούρα. Δεν θα ήταν πάντως απίθανο η ελληνική πολιτική τάξη να οδηγηθεί σε τέτοιου τύπου θεσμικά αδιέξοδα και πολιτειακές εκπτώσεις, όπως αποδεικνύει η πρακτική των δυσχερειών να επιτευχθεί συναίνεση για την εκλογή των μελών των ανεξάρτητων αρχών. 48

Μια τέτοια επιλογή θα επέσυρε ίσως κάποιο πολιτικό κόστος για τους κομματικούς σχηματισμούς που θα αναλάμβαναν την ευθύνη μιας αδιέξοδης διαδικασίας. Ο παγιωμένος δικομματισμός της πριν από την κρίση εποχής, αλλά και ο πολωμένος και ασύμμετρος πολυκομματισμός που χαρακτήριζε το ελληνικό πολιτικό σύστημα μετά τον μετασχηματισμό του το 2012, σε συνάρτηση με τη συγκρουσιακή πολιτική κουλτούρα, δεν φαίνεται να συγκροτούν το κατάλληλο πολιτικό-κομματικό περιβάλλον για την υιοθέτηση μιας τέτοιας εναλλακτικής ρύθμισης. 49

³⁴ Ν. Παπαχρήστος, *Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας*, 2010, σελ. 83.